

Adiñekoakaz Italiaren bealdetik txangolari IV

2.009an Dagonillaren 28an.

6'15renetan jagi giñan 7retan gosaria artzeko eta 7'30etan berebilbusera igonda PONPEYAr joateko.

Bidean goazela, masti asko ikusi nebazan palar edo zurrunezko¹⁰¹ antolamenduan eta urretx, arto, ale-ekarle edo igali-zugatz, eta olibondo amaigabeko arloetan.

Lur asko, larre, lurgorri edo larrakan¹⁰² daukiez, eta baratzetan eneban atsegiñezko lanik ikusi.

Mendi inguruetan: Aretz, ametza, artea, eta azkasi ugari ikusi nebazan.

10etan, bideko geraleku baten geratu giñan, eta piz egin, kafesnea edan ta kebelarra erreta, 10'15en-tan osteria igon gendun berebilbusera Apeninoren mendi-kate bien artetik aurrera egiteko.

Kanpaniako lurraldeetatik aldatu giñanean: Kiwi eta intxaur asko ikusi neban, eta oartu be aberatsak zirala kebelar, limoi ta urrezko sagar edo laranon-dogaz.

Mari Josek, Besubio su-mendia aurrez euki gendula: 1.944an bota ebezala askenko arrigesal, arri-urtuak, edo berak esan eban lez, Besubioren salda beroa, eta estanda orreik 40 urteko epean inguru aukeratzen diran lez, orain dala denborea bereak egin dagiezala.

11'15renetan eldu giñan Ponpeyara eta Mari Josek, Ponpeyan gure gidari izango zana, Adelaida, neska poli ta atsegiña aurkeztu euskun.

Adelaidak, txartelak emoten ebazan sarreran asizan bere lanetan eta: Itsasoz gain 40m. inguru

kokatuta dagoan Erri onek, zabaltasunean 62 eun-area edo ektarea daukazela esan eban.

K.a. VIIIn. Gizaldean Etruskoak Kanpaniatik zabaltzen ibili ziranean jendetu ebala gain-gaiñezko ikustoki eder au, Sarno ibaien urak itsasoratu egiten diran urbil, eta itsasgizonak aberats-toki baten biurtu ebala.

Ponpeyako erria, itsasinguruan eder-bitxi bat izategaitik, gogo askotarako tentalaria izan zan, eta edes-tian orregaitik euki ebezala aldakuntza aundiak.

Kumas griegoen eragipenean¹⁰³ egon ziranetik, K.a. 425ean Samnitasen menpekotasunera aldatu ziran, gero Adelaidak erakutsi euskun lez, euren arrasto edo atz asko itzita.

Erromatarrak jo eben eraso aldian, Samnitak menperatuta geratu ziran, eta Grezia¹⁰⁴ ta Erromatarren arteko guda-punikasetan erromatarren alde leial edo zintzo jokatu ebelako, beti izan ziran euren izkuntz ta eukun oiturazko askatasunaren jabe, areik eta K.a. 89an, Erromako gizartearen borrokatan¹⁰⁵, kaizertzaren aurka agertu ziralako¹⁰⁶, Silak bederatzi urte inguratuta euki eta menderatu ondoren, "Kolonía Kornelia Benéria Ponpeyana" izen barria ipini eutsoen arte.

Ortik aurrera eta urte gitxi barru, Erromatar aberatsen egotezko¹⁰⁷ jator-leku lez geratu zan.

Augustok bere denboran, erriaren itxura edertu eban garrantzizko aldakuntza batzurekin, eta ez ezagutzen diranak Kaligula ta Klaudioren denborakoak dira.

(101) Masti asko Palar edo zurrunezko antolamenduan = viñedos deparra. (102) Lurgorri, Larraka, larre'an = barbecho, tierras en reposo. (103) Eragipenetik = influencia. (104) Guerras Púnicas = Las tres guerras que Cartago tuvo con los Romanos: 264-241, 218-201, 202- acabando con la destrucción de Cartago en el año 146 a.C. por Escipión Emiliano. (106) Luchas por el poder entre Sila y Mario, muerto este el 88 a.C. (107) Egotezko = residencial.

K.o. 20n urtean Estrabon geografoak, Besubio sumendia betiko itzalita egoala esan eban

Ponpeyaren izena edestian aipatzeko, gertakizun garrantzitsuena baiña, Tazitok bere “Annales”etan esaten dabena da antza: K.o.59an Ponpeyako anfiteatruan ezpatakari-borrokak ikusten egon ziranak, bata edo bestearen alde egotegaitik, Ponpeikoak alboko erri Nozerakoakaz egin eben odolezko-borroka latza izan bear izan eben, Erromako senatoreak 10 urteko epean debekatu egin ebazalako jolas-toki edo anfiteatru orren jokoak.

Ponpeyak, K.o. 62n urtean, gertakizun orrein iru urte beranduago eukiko ebazan, gero 7an Dagonillaren 24an Besubio sumendiak egingo ebenagaz, lenengo oartaraziko lurrikara gogorrak, garbitu ta gero gaur ikusten diranak.

Eta Ponpeyatarrak, oraindiño lurrikararen kalteak konpontzen egon zirala, Besubio sumendiak estanda egin ostean, 7m. gaiñ-aldeko eutspean obiratuta geratu ziran .

Sumendi orren autsak izan ziran erria ta erritarrak ito edo il ebazanak eta gertakizun orreri ezker daki-gu, bertan sortu ziranakaz.

1.748an Borboitar Karlos, gero Espainako errege IIIIn.Karlos izenagaz izango zanaren agindupean asi ziran, gaur ia guztiz agertuta dagoan Ponpeyaren garbiketak, eta arrigarrituta geratzen da bat, egin diran lanakaz.

Ingurua ikusten gabiltzala, kanpotarren billaketarako iragarkietan euki ebazanidazpuru edo marrazki berezi askorekin oartu gintzazan, baiña bategaz barre egin gendun, naikoa esan arte.

Adelaida gidariak erakutsi ta gero, Taldeko andra batek, gizon-zakilla arrian xixelkatuta ikusi ondoren esan eban: Gu baiño argiagoak izan bear izan ebenak, gorputzak daukaguzan gauzak berezkoak izan da, or gabiltzalako

lotsatienak egiten pekatua izan balitz bezela ostondu ezinik. Begitu! begitu ! auek zelan konpontzen ziran, zakil ori iragarkituta artez artez, iñori

itandu barik urdaska edo ema-galduaren etxera joateko.

Eta arrizko zelaian, burtxirrikak itzitako aztarnak, munduan dauazan su-gurdi edo tren guztiak txirrin-karen artean daukezan neurria dala, esan euskun.

Erri ederra izan bear izan eben, Adelaidak bere erakutsiko azalpenetan, gure buruetan iruditzen ebanagaitik, eta benetan ederra izan zan nik erositak: “Bir-Eraikitako Ponpeyako” liburuak erakusten dauskuenagaitik.

Ainbat argazki atara nebazan, baiña ikusteko daukadan agerkai ederrena, liburuak berak ekarten dauan DVD´a da.

Erretako erritik urten gendunean, ordu erdiko epea emon euskuen zeozer edan eta norberaren bearrak egin da 1´1/2etan berebilbusera igoteko.

Ordu bietan eldu giñan Sorrentora, eta TASSO jatetxera joan giñanbaskaltzera.

Sorrentoko TASSO jatetxe au, Italiak euki eben olerkari aundienetariko baten, 1.544-1.595 urte bitartean bizi izan TASSOtar TORKUATOren jaiotetxea da.

Leku on ta garbian onbaskaldu gendun urdaiaz-piko, gazta, tomate eder eta Solaro ardoagazasita, eta 3´30etan akeita artu ondoren, ingurua ikusiaz batera erosketetan ibili giñan.

Gero diamantitsasbazterretik¹⁰⁸, Kapri ugartera joateko dagon portu edo kaialdera 45 km. dagozela esan euskun Adelaidak eta 2.945 okergune daukazan bidetik joanda, Apeninoseko Laktari-mendiak daukan POSITANO ikuslekuan geratu gintzazan, Salermoren urgolko ta inguruak daukazan edertasunak ikusteko.

“Torre Anunciada” deritson gaztelu¹⁰⁹ aundiren aurrean geratu gintzazan orduerdiko epean, inguru ikusi ta zeozer artuta berebilbusera igoteko.

Nik, gaztelua ikusten emon neban denbora guztia, eta ikusi be, argazkiak atara neutsezan an egoan borontzezko irudi bitxiari be.

6’30etan urten gendun Napolesera joateko, eta orain Besubio sumendi ederra atzealdetik ikusten gendun.

7’30etan eldu giñan “U.N.A.” & Resorts Amerikar kateak daukan “Napoli ostaletxera”.

Adartxarra emon eustan Napoleseko sarreran ikusi nebanagaz, zikinkeria nunnai egon zalako.

Berebilbusetik beratu ta fardelak artuta ostaletxe-

an sartu gintzazan, logelaren giltzak artzeko.

Eta Mari Josek bitartean adiarazi euskun, logelan euki genduzan diru

kutxak erabilteko, eta kalera joaten gintzazanean, dirua ostonduta eroateko,

“Napoles’en, zapatak kendu barik, galtzerdiak ostuten ebezalako”.

Guri, 214n. gela egokitu jakun, eta ostaletxea adiñetan sartuta egon arren, naiko apainduta ta garbi egon ziran ostalaren arrera ta logelak.

Gure garbigelan ozkirritu apurbat egin, eta 6n. solairuan dagon jangelara joan gintzazan afaltzera.

Sei lagunentzako maiak izan ziran jantokian apainduta egon ziranak, eta gu ezarri gintzazan maian: Manjarrestar

Pedro, gizon alaia benetan, bere emazte Bartolometar Milagros, Gallotar Mertxe, Angulotar Mari Karmen, Barroetatar Lourdes nire emaztea eta ni.

Babarrunaren itxura euki ebazan makarroiak, izkira edo ur-zorriakaz¹¹⁰ egosita emon euskuezan jateko.

Pedro’k, azpil edo platerean atara euskuezan makarroiak begira egoala, urzorri txiki baten buztena bakarrik aurkitu eban, eta niri erakutsita, nik ia zenbat aurkitzen nebazan itandu eustan. Nik be bat bakarrik aurkitu neban, eta konturatu giñan bakotzak bat bakarrik eukala.

Gaiñerako, egalabur edo zimarroi apur-bat atara euskuen, eta mai-azken lez, gozoopil bat¹¹¹.

Makarroiak ez ziran txarto egon, itsas aogozo apur bat eukelako, eta zimarroia, itsas-arraña atsegin daukanentzat, bera be gozoa dalako. Arazoa baiña, lauortzakadaren¹¹² ekintza bategaz amaitzen zala. Eta urzorriaren kontura ainbat txantxa egin eta berari argazkia atara ondoren, lotara joan gintzazan.

(108) Diamant-itsas-bazterretik = costa de dimante. (109) Gaztelu oneri = Arrautsaren gaztelua-be deitzen dautsie “castillo del huevo”.

(110) Izkira, marizkira edo uz-zorria’kaz egosita = cocido con gambas. (111) gozo-opil = tarta (112) Lau-ortzeko = tenedor.

2.009an Dagonillaren 29an.

7retan jagi giñan 7:30etan gosaria artzera joateko, eta 8rak eta 15retan berebilbusera igonda Napoles ikustera joateko.

NAPOLIS: Kanpaniako lurraldea da, beren 1.171 km laukonderekin eta 2.871.663 biztanleagaz. Eta Napoles bere Uri Nagusiak 1.223.927 biztanleakaz.

Tirrenoko itsasoa da aurrean euki genduna, eta Tirreno itsasadar edo itsasgolkoan dauka bere kaia, Besubio sumendiaren urbillean kokatuta.

K.a. VIIIn. gizaldian, Griegoak koloni-lez irasi ebena, eta bere lurretik ibili ziranak: Parthenope, Paleapolis, eta Neapoliseko izenak ipini eutsezan.

K.a IV gizaldian, Erromatarrak menperatu eben, eta Ostrogodoak K.o. Vn gizaldiaren askeneko urtetan.

535ko urtean, Bizanzioko Kaizertzaren mendean geratu zan, eta apurka apurka eurengandik urrun-tzen joanda, 763n urtean askatasunezko dukaterri lez geratu zan.

1.139ko urtean Normandoak mendetu eben, eta 1.265ko urtean IVn. Klemente Aita Santuak, Frantziako errege IX Luisen anaia Anjoutar Karlos, Napoleseko errege izendatu eben. Eta Benébentoko gudan Napoleseko dukea il da, lur guztia-
ren jabe egin zan.

1.282an Epaillaren 31n, Anjoutar Karlosek gortea Napolesera eroan ebalako, Siziliatarrak¹¹³ matxi-natu ziran, eta ainbeste milla frantzez gizon-ema-kume ta ume ilda, Aragoiko errege III Pedro izen-datatu eben

1.442rarte Napoles eta Sizilia bananduta bizi zi-ran, areik eta Aragoiko V Alfonsok Napoleseko erreñuagaz egin arte.

1.494an Frantziako VIIIn. Karlosek, Anjoutar Renatok berari aldatu eutsezalako eukezan esku-bideak, Italian sartuta menperatu eben, eta beren aurka: Aragoiko II Fernando erregea, Alemaniako Kaizerra, VI Alejandro Aita Santua, Benezia ta Milanegaz batera eraso eutsoen, eta 1.504ko urte-an Bloiseko egiune onartuazo-ta, Aragoiko errege-aren agintaritzan geratu zan.

1.707an Espainaren ondorengo gudagaitik, Austri-arrak, bi Siziliaren erregetza artu eben, eta 1.713an Utretxteko itun bidetik Napoleseko erregetza Austria'ko VI Karlos eta Siziliakoa II Amadeo de Saboyari emon eutsezan.

1.718an Espainako erregeak, Siziliako erregetza menderatu eben, baiña urte bi barru Austriatarrak osteria emon bear eutsen, bi Sizilia oiek Austriata-
rren mendean geratuta.

1.734an, Espainako erregearen seme Karlosek menderatu eben osteria, baiña Espainako errege

Baiña, batenbatek esango daust, zelango NORTASUNA leuke erri batek, Napoleseko edesti au ikusita ?.

Europak, or dauka eredu ederrena ikusteko, eta jakiteko: "Nortasunaren ardura barik, ezin leikela iñora joan", edo gogorrago esan da: "Aurrera begitu". Indarrez ezarrita daukaguzanlaterri oneik, Napoleseko edestian sortu zan antzera, menperatzaillak diralako.

Munduko gizartearen jakintza eta agintarien ZENTSUTASUNAK, danoren BAITA oarkatu egiten dauskun zentsuagaz: "NORKERITIK ALDERATU bear dira, eta NORTASUNAREN ARDUREAN EGOKITU", Giza-Mundu onek bestela, jai dauka denbora gitxi barruan.

9:30etan KAPRIko ugartera joateko urten gendun, eta eldu giñanean errien osteria labor bat eginda, Kapriko kaian Itsasontzi bat artu gendun, ugartearen itsas bazterrak arakatzeko.

Adelaida gidariak, Kapriren izena, basurdearen antza eukiteagaitik, Kaprosetik datorrela esan euskun.

Bere ugarteko ingurualde, 17km. inguru daukazela, 6 km. luzeran eta 4 zabaleran eta 11.200 biztanle. Iru auzunetan bananduta dagoela: Kapri, Maria Grande, eta Anakapri. Eta bere Solaro mendi aundienak 589m. daukazela goialderaiño.

Luzea egingo dalako, ez dot beren edesti eta daukazan edertasunak aipatuko, baiña bai esan: Bere ingurutik ibili giñanean, Izadiak daukazan indarrak zelango irudi bitxiagaz¹¹⁵ ederturik dago, ikusi daigun.

Bikoteari, musua emonazo euskuen morkaitzen¹¹⁶ orratz-begitik, naiko barre eginda aldatu giñan.

Eta Pedrok mendi gaiñean itsasoari begira eginda egon ziran etxeak ikusi ebazan orduan: Or bizi ? Ni, zoratuta be. Gabaz, piz egitera urtetandok apur bat jota eta, or oa ankazgora !.

Eta Nortasunbako BAITA¹¹⁴ daukiela, argi ta garbi agertzen dabe.

III Karlosen izenarekin egin ebenean, 1.759an bere seme Fernandori emon eutson Bi Siziliaren agintaritza, baldintza gogor bategaz: Erregetza ori, Espainako erregetzan ez zala lengoratuco iñoz.

1.799an Frantzezak sartu ziran, eta bere lurraldea bost illabetetan iraun eben Republika Partenoepa lez izendatuta.

1.806ko Epailan Napoleonek bere Jose anaia izendatu eban errege, eta 1.808ko Uztaillan, Murat bere gudar-nagusi bategaitik aldatu eban I Joakinen izenagaz.

Espainako errege VII Fernando egin zan Siziliako erregetzagaz eta 1.815an Bienako biltzarrak Napoleseko agintaritza emon eutsoen.

1.860an Napolitarrak Garibaldiren agindupean matxinatu ziran, eta or amaitu ziran Borboiaren agintaritzak.

Eta, 1.861ean Italian egin zan erriautarki bidetik, aurrerantzean Italiako errilez geratu zan.

Napolesen ondore laburra.

Goian esaten asi nazan lez, Naples: Loia, erriko-zerbitsuak ganora barik, beartuta ainbat izkuntzan berba egiten dan erria, lapurketetan oituak,

Eta Nortasunbako BAITA¹¹⁴ daukiela, argi ta garbi agertzen dabe.

(114) Nortasun-gabeko BAITA = conciencia sin personalidad o confusa. (115) Irudi bitzia'kaz = curioso, raro, churriguesko, recargado de adornos. (116) Morkaitz orratz-begitik = peñon alto y tajado.

Ordu batetan batu gintzazan bazkaltzera joateko, eta ederto emon euskuen jaten: Ugolo, irris edo arroza olagarroagaz egosita eta olagarroa erregosita, gaiñean, esnearrozagaz gura ebenentzat, eta sagar ale, laranja edo urresagarra bestientzat.

Akeita ta txola gozoa artuta, arrikazkorezko itsasertzera joan giñan, ankak uretan sartu eta txan-txako solasean denbora emoteko.

Geienak damu giñan, uger egiteko jantzirik ez genuelako eroan, uraren berotasuna 27°an egonaz.

6:30etan urten gendun itsasontzian Kapritik Napolesera joateko, eta 8rak lauren gitxiagotan ostaletxera eldu.

8:30etan afaltzera joan gintzazan, eta afal ostean seigarren jangela

orrek euken ikustoki ederretik, Napoles ikusi ta solasederreanean denbora paso gendun logelara joan arte.

2.009an Dagonillaren 30ean.

8:30etan gosaltzeko jagi giñan, oporeguna lez etxerantza etorri aurretik, Napolesek daukan arraiñ, aragi, baba, sagarrale, laranja eta jantzeko jantzi ta zapata azoka aunditik egurasten ibilita, kanpoaldetik

lau-izar daukazan OTEL SAN MAUROn 12:30etan bazkaldu gendun "Falan Epina Benebentano" ardozuri oso gozoagaz.

Napolestik, 4rak eta 25minutuetan urten gendun Bruselaserantza eta 7retan elduaz bertara.

9retan urten gendun Bilborantza, eta ona eldu giñanean, an egon ziran alabak itxaroten.

Lagunekaz agurtu gintzazanean, atara nebazan argazkiak bialduko neutsoela esan neutsien, eta alan geratu giñan.

BIDAI ATSEGIÑA BENETAN.

**Atutxatar Paul
Zornotzan 2.009an Urrillaren 1ean**

